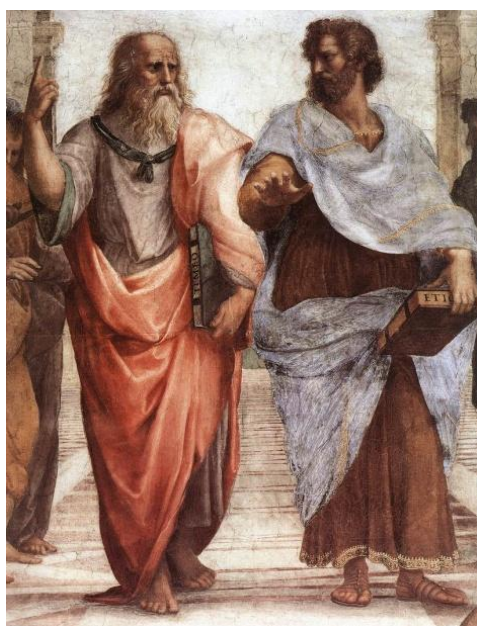

1.3 LECKE A POLITIKA FOGALMÁRÓL (20 PERC)

Társadalomfilozófiai része a [politikafilozófia](#), mivel a politika része a társadalomnak. A politikafilozófia elsősorban az [államra](#), [hatalomra](#), [jogra](#) és általában [politikára](#), vonatkozó általános összefüggéseket elemzi.

1.3.1 Politika és az állam

A **politika** kifejezés az ókori görög [polisz](#) névből ered és a (város)állammal kapcsolatos ügyekre utal. Az állam nemcsak a politikafilozófiának, hanem más társadalomtudományoknak is az egyik alapvető fogalma: [jogtudomány](#), [nemzetközi jog](#), [politikatudomány](#), [szociológia](#), [történettudomány](#), [földrajz](#). A 19. századtól kialakultak az önálló államtudományok, amelynek tárgya az állam, az állami élet (alkotmányjog, közigazgatási jog, államgazdaságtan, statisztika, alkotmánytörténet és mások).

Részlet Raphael: Athéni iskola részlet:
Platón (balra) és Arisztotelész (jobbra).

https://en.wikipedia.org/wiki/Political_philosophy#/media/File:Sanzio_01_Plato_Aristotle.jpg

Az államnak nincs egységes meghatározása. Egy lehetséges definíció a magyar Laroussetól: *Emberek meghatározott földterületen élő csoportjának közös kormányzattal valamint belső és külső szuverenitással rendelkező közössége, jelentős, de (a többi állam szerepe miatt) viszonylagos önállósággal rendelkező társadalmi szervezet. Feladata az adott társadalmi és gazdasági viszonyok rendszerének lényegi fenntartása, a külső védelem biztosítása, a társadalom szervezése, irányítása és vezetése.*

Az állammal kapcsolatban az egyik legfontosabb filozófiai kérdés, hogy léte jó vagy rossz. Ezt a kérdést a természeti állapothoz kapcsolódóan részletesen vizsgálom, de annyit már most érdemes leszögezni, hogy az államot mint az erőszak monopóliumával rendelkező szervezetet különböző szempontból szokták bírálni. Az anarchisták szerint az állami erőszak igazolhatatlan, és ezért ők az állam felszámolásáért küzdenek. A liberálisok a minimális (éjjeliőr) állam mellett érvelnek. A másik végletet a totalitáriánus ideológiák (fasizmus, náciizmus, kommunizmus) jelentik, amelyek szerint a totális állami erőszak nélkülözhetetlen és szükséges. A két véglet között vannak a konzervatívok, akik egy demokratikusan ellenőrzött erős államban hisznek.

A politika emellett magába foglalja a különböző szakpolitikákat is úgy mint agrárpolitika, monetáris politika, szociálpolitika. A politika egyik leglátványosabb oldala az államhatalom megragadásáért folytatott verseny, amely demokratikus társadalmakban meghatározott szabályok között jogszerűen folyik.

A politika szónak van egy másik fontos jelentése, ami az angol „policy”-nek felel meg (szemben a *politics* kifejezéssel), és ami nagyjából *irányelveket* jelent. A politika mint irányelvek rendszere azért is fontos, mert a politikai szereplők (pl. pártok) egy adott kérdésekkel kapcsolatban mindig meghatározott irányelvek alapján politizálnak. Ez alapján egy-egy pártnak meghatározhatók az általános politikai jellemvonásai úgy mint baloldaliság, konzervativizmus, liberalizmus vagy éppen környezetvédelem.

1.3.2 A közelmúlt uralkodó eszméi

Liberalizmus. Az eszme neve a latin liber (felszabadított) fogalomból származik. A szabadság az egyik legfontosabb eszme a társadalomban, ezért szinte minden politikai mozgalom pozitívan viszonyul a szabadsághoz. A szabadságnak azonban számos értelmezése létezik, s ebből következően előfordulhat, hogy szemben álló felek egyaránt a szabadságért, a saját szabadság értelmezésükért harcolnak. Fontos kérdés, hogy kinek a szabadságát hangsúlyozza egy mozgalom: nép, individuum vagy tőke? Az egyik ágens szabadsága korlátozza a többi ágens szabadságát. Például a népszuverenitás korlátozza a tőke szabadságát, és fordítva.

Isaiah Berlin (1969) különbséget tett *a negatív* („szabadság valamitől”, azaz „freedom from”) és a *pozitív* („szabadság valamire”, azaz „freedom to”) között. Az

előbbi, a szabadság *formális* koncepciója, azt hangsúlyozza, hogy a cselekvő kötöttségektől mentesen választhat a lehetséges alternatívák között. Az utóbbi, a szabadság *tartalmi* koncepciója, azt hangsúlyozza, hogy az egyén vagy egyének szabadon létrehozhat valamit.

A története során a liberalizmus számos győztes ideológiai háborút vívott. Az újkor hajnalán legyőzte és pacifikálta korábbi ellenfelét az *ancien régime* szellemi képviselőit, úgy mint az abszolutizmust, tradicionalizmust, kereszténységet. A harmincas években a fasizmussal és náciizmussal, míg a hidegháborúban a marxizmussal ütközött és aratott fényes győzelmet. Hogy ezekben az ideológiai háborúkban szellemi értelemben ki győzött az persze vitatható, de evolúciós értelemben egyértelműen a liberalizmus győzött. Ugyanis a liberális elveket valló mozgalmak, majd államok legyőzték a nem liberális elveket valló államokat.

Ez idő alatt maga a liberalizmus is folyamatosan változott és ma már számos irányzata létezik: [klasszikus liberalizmus](#), [konzervatív liberalizmus](#), [neoliberalizmus](#).

Az amerikai Szabadság-szobor [New York](#)-ban.

Forrás:

https://hu.wikipedia.org/wiki/Liberalizmus#/media/F%C3%A1jl:Statue_of_Liberty,_NY.jpg

Szocializmus. Az ideológia neve a latin *socius* (társ) fogalomból származik. A szocializmus szó 1827-ben egy angol újságban (Cooperative magazine) jelent meg, a „tőke-köztulajdona” szinonimájaként. A szocializmus központi eszméi: *egyenlőség*, *igazságosság* és *közösségiesség* (kollektivizmus). Ezért eleve kritikus az olyan társadalmakkal, amelyekben az egyenlőtlen, a társadalmi igazságtalanság és az individualizmus értékei uralkodnak. Ennek ideáltipikus példája a kapitalizmus, ahol nagy az egyenlőtlen, nincsenek közösségi megfontolások és a magánkézben levő tőke profitérdekei érvényesülnek.

Vannak olyan szocialista irányzatok, amelyek a kapitalizmus felszámolására és a szocializmus megvalósítására törekuszenek (**utópista szocializmus**, **marxizmus**) és vannak olyan áramlatok, amelyek megbékélték a kapitalizmussal, de próbálják mérsékelni annak a hibáit. Elsősorban a tőke érdekeinek korlátozásával törekuszenek nagyobb egyenlőségre, igazságosságra és szolidaritásra. A szocializmus vonzerejét jelentős mértékben csökkentette kommunizmus kudarca.

Nacionalizmus. Ez az ideológia a latin *nasci* igéből származik, amelynek jelentése születni, származni, s ebből származik a *natio*, magyarul nemzet fogalma is. Nemzet eredendően a közös nyelvvel, történelemmel, kultúrával, identitással rendelkező emberek közösségére utal. (Az új, bevándorlásra épülő nemzeteknek nincs saját nyelvük, de ettől még nagyon erős nemzettudattal rendelkezhetnek, mint pl. az USA.) Egy saját és szuverén állammal rendelkező nemzet pedig a nemzetállam.

Sokáig az európaiak többnemzetiségű királyságokba és birodalmakban éltek. A napóleoni háborúk idején megerősödő francia nacionalizmus a legyőzött népekben is fellobbantotta a nemzeti érzést és azt a vágyat, hogy a saját nemzetállamukba éljenek. Ez a törekvés 18-20. század egyik központi mozgalma volt, de a nemzetállammal nem rendelkező népek (pl. Kurdok) számára még napjainkban is az. A nacionalizmus, ahogy a vallás is, megkönnyíti a rokoni és a személyes kapcsolatokon túlmutató együttműködést.

Nyugat- és Észak-Európában, ahol a népek többnyire területileg is elkülönültek egymástól nem okozott különösebb problémát a nemzetállamok kialakulása. E térségben született meg az **államnemzet** fogalma, amely a területi elvet hangsúlyozza. Közép- és Kelet-Európában, ide sorolva Németországot is, a különböző nyelvű népek mozaikszerűen egymásba ékelődő csoportokban éltek és élnek. Itt a **kultúrnemzet**re és a leszarmazás fogalmára került a hangsúly. A nemzet fogalmának ez kettős jelentése megjelenik a klasszikus német, illetve a francia felfogás különbségében.

(i) A klasszikus német felfogás szerint a nemzet a leszarmazásra épülő természeti, történelmi és kulturális képződmény, sajátos lelki-szellemi közösség. Német az, akinek németek a szülei, még akkor is ha Erdélyben él (népi német). Ezzel szemben egy török felmenővel rendelkező, akkor is török, ha történetesen Németországban született.

(ii) A francia értelmezése szerint azok tartoznak a francia nemzethez, akik a francia állam területén születtek vagy állampolgárságot szereztek. Ebben az értelemben a nemzet fogalma egy ország

(állam)polgárait jelöli meg, tekintet nélkül az etnikumra. Ez a nemzet felfogás jellemzi általában a bevándorlásra épülő országokat, pl. az Egyesült Államokat is. A területi elvre épülő felfogás nem tesz és nem is tud különbséget tenni őshonos és a migrációs háttérrel rendelkező emberek között, feltéve hogy mindkettő állampolgársággal rendelkezik.

A nacionalizmus vonzerejét jelentős mértékben csökkentette a fasizmus és a nemzeti szocializmus kudarca.

Konzervativizmus. Ez a szellemiség a latin *conservare*-ből származik, jelentése megőrizni, megmenteni. Politikai eszmerendszerként a **francia forradalom** után alakult ki, először a francia politikus, Chateaubriand alkalmazta a kifejezést 1819-ben. Egyik legfontosabb alapvetésének **Edmund Burke** *Töprengések a francia forradalomról* című műve tekinthető. Karl Mannheim szerint a konzervativizmus a tradicionalizmusból nőtt ki, és annyit jelent fanyalgás az újtól.

A konzervativizmus tiszteli a régóta fennálló társadalmi, vallási, politikai, kulturális szokásokat és intézményeket. Ezeknek az értékeknek és intézményeknek a létezése már önmagában bizonyítja, hogy képesek biztosítani a társadalmi együttműködést. Ezzel szemben a javasolt újítások esetében ez mindig kétséges. A konzervatívok szerint a tapasztalat, a hagyomány és a szokások jobban irányítják a társadalmat, mint a racionalitás absztrakt elméletei.

Mindamellet a konzervativizmus is elismeri, hogy a körülmények változásával a társadalomnak is változásra van szüksége, s ebben különbözik a tradicionalizmustól. A konzervativizmus ebben a dilemmában az óvatos, a lokális a múlt értékeit tiszteletben tartó változásokat javasolja és elutasítja az absztrakt ideológiákat, illetve a gyors vagy éppen forradalmi változásokat. Ezt a kettőséget jól kifejezi **Roger Scruton** definíciója: „*A konzervativizmus nem más, mint a megteremtett értékek megőrzése, annak az alapnak a megóvása, melyre építeni lehet.*”

Edmund Burke (1729-1797)

Forrás:

https://hu.wikipedia.org/wiki/Konzervativizmus#/media/F%C3%A1jl:Edmund_Burke2_c.jpg

1.3.3 Korunk új eszméi

Zöldpolitika. Ezt a ideológiát gyakran nevezik **környezetvédelemnek** is, ami jól mutatja, hogy ennek a gondolkodásnak és mozgalomnak a centrumában eredendően nem egy pozitív cél, hanem egy negatív kimenetel, jelesül a bioszféra pusztulásának (pontosabban átalakításának) az elkerülése áll.

„A környezetvédelem olyan társadalmi tevékenységi rendszer, amelynek célja a bioszféra létének (beleértve magát az embert mint biológiai fajt is) és egészséges fejlődésének megőrzése oly módon, hogy környezetünket (és magát az embert is) megóvjuk mindenfajta emberi tevékenység nem szándékolt szennyező és pusztító hatásától, mesterséges környezetünket úgy alakítjuk, hogy az a természeti környezettel harmóniában legyen, és bármiféle emberi tevékenység, ezen belül kiemelten a gazdasági tevékenység végzése során tekintettel vagyunk az élő rendszerek és az egyes élőlények tűrőképességére, és a tűrés határokat tevékenységünk során nem haladjuk meg.”

A környezeti problémákra először a természettudósok hívták fel a figyelmet: Rachel Carson, Paul R. Ehrlich, Konrad Lorenz. Később más tudományágak képviselői is foglalkozni kezdtek ezzel a civilizációs válsággal, például a **Római Klub**, amely a gazdasági növekedés problémájára hívta fel a figyelmet. A növekedés határai (**The Limits to Growth**) megjelenése után született meg a következő mondás: *Csak a bolond és a közgazdász hisz a végtelen növekedés lehetőségében egy véges térben.*

A **környezettudomány** kialakulása szempontjából az 1973-as év tekinthető fordulópontnak, amikor is az ausztrál Peter Singer, a norvég Arne Næss és a szintén ausztrál Richard Sylvian publikált egy-egy alapvető tanulmányt. Ma már a környezeti tudományok kiterjedt rendszeréről beszélhetünk, de ezzel a problémával foglalkozik a művészet, teológia, politika és a média. Így joggal mondhatjuk, hogy a 70-es évektől kezdve egy új eszmeiség alakult ki, amelynek központi eleme a **környezettudatosság**. Az ökológiai gondolkodás szerint a civilizációnk alapvető fogalmait kell újragondolnunk úgy mint élet, növekedés, verseny, termelés, globalizáció. A zöld gondolkodás különösen kritikus a modernitással és a modernitás lényegét jelentő ésszel, amely ma már az emberiség fennmaradását veszélyezteti (lásd klímaváltozás). A környezetvédők szerint az ember a földi természet része és vagy megtanul alkalmazkodni a bioszférához vagy – ahogy sok más faj – kipusztul.

A fenntarthatóság szintjei az "erős fenntarthatóság" megközelítés alapján.

Forrás:

https://hu.wikipedia.org/wiki/Fenntarthat%C3%B3_fejleszt%C5%91d%C3%A9s#/media/F%C3%A1jl:Eros_fenntarthatosag.png

Globalizáció „A globalizáció a világot átfogó társadalmi kapcsolatok intenzitásának a növekedése” – írja Anthony Giddens. Egy másik meghatározás szerint a globalizáció „azoknak a folyamatoknak az összessége, amelyek eredményeképpen a világ népei egyetlen világtársadalomban egyesülnek.” Tehát a globalizáció az emberiség szintjén bekövetkező egységesedési folyamat. A globalizáció folyamatát elemezve általában különbséget tehetünk gazdasági, politikai és kulturális és globalizáció között.

A *gazdasági globalizáció*, összhangban a nagytőke érdekeivel, a tőke szabadságát és a nemzetállami korlátok lebontását követeli. Ezt a programot mind a mai napig a washingtoni konszenzus (**Washington Consensus**) reprezentálja. Ez a neoliberális gazdaságpolitika a liberalizáció, dereguláció, privatizáció hármasságát hirdeti.

A *politikai globalizáció* elsődleges célja szintén a (nemzet)állami keretek lebontása. Emellett pozitív célként megjelenik a nemzetközi és a nem kormányzati szervezetek (NGO-k) megerősítése, a nagyobb politikai uniók, sőt végső soron az egységes világtársadalom, illetve világállam megteremtése. A fejlett világ politikai és gazdasági elitje úgy véli, hogy a haladás csak a globalizáció útján realizálható. Ennek a koncepciónak azonban több gyenge pontja is van. A baloldali kritikusok (Korten, Stiglitz, Chomsky)

különbséget tesznek az általában vett globalizáció és a globalizáció jelenlegi formája között. Az előbbit üdvözlük, míg az utóbbit – amit a nagytőke érdekei határoznak meg – elutasítják. A baloldali globalizáció-kritika a neoliberális globalizációt ellenzi, de az államok szuverenitására épülő rendszert is elutasítja. Tehát a globalizáció baloldali kritikussai, akik korántsem anti-globalisták, egy politikailag dominált globalizációt akarnak, amelynek a centrumában a világtársadalom, esetleg egy demokratikus világállam áll.

A *kulturális globalizáció* fontos jelszava a kulturális sokféleség és változatosság. A kulturális globalizáció érdekes paradoxona, hogy miközben növeli a lokális sokféleséget közben csökkenti a globális sokféleséget. Vegyük például a Nyugat-Európa nagyvárosait, ezek – elsősorban a tömeges bevándorlás miatt – lokálisan egyre sokszínűbbek lesznek, miközben a világ nagyvárosainak a sokféleségét csökken. Ugyanis Nyugat-Európa nagyvárosok egyedi jellege háttérbe, míg a homogén nemzetközi jellege előtérbe kerül.

Társadalmi nemek tudománya vagyis *genderelmélet*. A gender kifejezés „társadalmi nemet” jelent. A léleknek nincs neme (*L'âme n'a pas de sexe*), s ennek a nézetnek a jelenlegi élharcosa a genderelmélet, amely szerint a *nem* elsősorban társadalmi konstrukció. „Az ember nem születik nőnek, hanem azzá válik.” Ez a híres Beauvoir állítás is jól jellemzi a genderelméletet, amely szerint a társadalmi nem független a biológiai nemtől.

A genderfogalom elsőként Robert Stoller 1968-ban kiadott művében jelent meg és azokat a kulturális elvárásokat írja le, amelyeket a patriarchális (apajogon alapuló) társadalom a férfival és különösen a nővel szemben megfogalmaz a viselkedés, beszéd, öltözködés, sőt a gondolkodás terén. és gondolkodnia, valamint, hogy milyen célok felé kell törekednie és milyen tevékenységekben kell részt vennie, kitűnnie vagy örömet lelnie. A genderelmélet kritizálja a tradicionális családmódot, mivel az normalizáló elméletként nehezedik az emberekre. Sandra Harding (1986) a gender három szintjéről beszél: egyéni, strukturális és szimbolikus szint. A genderelmélet ma már egy koherens ideológia, amely a nem újradefiniálásával az egész társadalmat új alapokra helyezi.

Transzhumanizmus és poszthumanizmus. Ezek a fogalmak szó szerint az emberen túli, az ember utáni létezőre utalnak. Ezek a nézetek hisznek az „ember továbbfejlesztésének” a lehetőségében. A transzhumanizmus (H+) egy olyan nemzetközi mozgalom, amely az új tudományokat, az emberi képességeket fejlesztő technológiákat, és az emberi állapot nemkívánatos jellemzőinek (mint pl. az öregedés, betegség, halál) kiküszöbölését kutatja és támogatja.

Ezen nézet szerint az evolúció nem ért véget *Homo sapiensszel*, hanem egyre komplexebb rendszerek felé halad. Az emberi természet megváltoztatható, a humán határok túlléphetők, tudomány és a csúcstechnológia (bio- és nanotech, genetika, szintetikus biológia, kvantuminformatica, virtuális és kiterjesztett valóság, robotika, MI stb.) vívmányainak kreatív alkalmazásaival előbb transzhumán, majd a biológián túllépve poszthumán létformákká alakítható.

Az ember továbbfejlesztésének a víziója számos vitát eredményezett. Míg Francis Fukuyama „a világ legveszélyesebb elgondolásának” nevezte, addig egy támogatója „az emberiség legmerészebb, legbátrabb, legidealistább vágyait összefoglaló mozgalomnak”.

Kérdések

1. Hogyan határozná meg az államot?
2. Jellemezze a következő ideológiákat: liberalizmus, nacionalizmus konzervativizmus!
3. Jellemezze korunk új eszméit!

Irodalom

Albrow, Martin and Elizabeth King (eds.) (1990). *Globalization, Knowledge and Society* London: Sage.

Boros Gábor (2007): *Filozófia*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Connor, Walker (1978): *Nemzet, állam, nemzetállam*. *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 1, 1978. október)

El-Kamel Bakari, Mohamed (2013): *Globalisation and Sustainable Development: False Twins?* *New Global Studies* VII(2013) 3. szám

Eötvös József (1854): *A XIX. század uralkodó eszméinek hatása az álladalomra*.

Giddens, Anthony (1991): *The Consequences of Modernity* Cambridge: Polity Press. p. 64.

Kerényi Attila (2006): *Általános környezetvédelem*. Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió, 47. o..

Szabó Tibor (2009): *A társadalomelmélet alapjai*. Szek Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó Szeged.

Horváth Márk, Lovász Ádám, Nemes Z. Márió (2019): *Poszthumanizmus. Ember, embertelen és ember után*. Prae Kiadó. Budapest.

Fukuyama, Francis (2004. szeptember 1.). „The world's most dangerous ideas: transhumanism” (reprint). *Foreign Policy* (144), 42–43.

